

ANKARA KIRSALINDA TARIMSAL GIDA SİSTEMİ OLARAK AGROEKOLOJİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ¹

Buse Şişman²

Öz

Güvenilir ve sağlıklı gıdaya erişim sorunu gün geçtikçe küresel bağlamda büyük problemler teşkil etmeye başlamıştır. Herkesin erişebileceği sağlıklı bir gıda sistemi oluşturmak için araştırmalar devam etmektedir. Agroekolojik uygulamalar ile hem insan hem de çevre sağlığının adil bir şekilde sürdürülebileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada, agroekolojik ilkeleri benimsediğini belirten üreticilerin üretim süreç ve teknikleri gözlemlenerek, agroekolojik gıda ve tarım sistemi sosyolojik bir perspektifle incelenmiştir. Araştırmanın saha kısmı Mart-Kasım 2021 tarihleri arasında kapsamaktadır. Bu bağlamda Ankara ilinin Güdül ilçesinde amaca uygun seçilen 14 üretici ile yarı yapılandırılmış bir soru formu kullanılarak Haziran 2021'de derinlemesine görüşmelere başlanılmıştır. Elde edilen veriler, alan notları ve alanyazıyla desteklenerek yorumlanmıştır. Bu temelde katılımcıların aile çiftçiliğinin ve agroekolojik uygulamaların geleceği üzerine değerlendirmeleri yorumlanarak birkaç öneri sunulmuştur. Sonuçlar, uzun vadeli sürdürülebilir bir tarımsal gıda sistemi için sosyal, politik ve ekonomik dönüşümlerin gerçekleştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu dönüşümler, aile çiftçiliğinin geleceği için de önemlidir. Tüketicilerin de agroekolojik tekniklerle üretimlerini sürdüren üreticileri desteklemeleri, agroekolojinin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Üretici ve tüketici bilincini arttırmak adına agroekoloji kavramının, gıda ve tarım araştırmalarında ön plana çıkarılması gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Agroekoloji, tarımsal gıda sistemleri, aile çiftçiliği, yerel gıda.

¹ Bu makale yazarın Tarımsal Gıda Sistemlerinde Agroekolojinin Yeri ve Öneminin İncelenmesi: Ankara-Güdül Örneği başlıklı yüksek lisans tezinden ortaya çıkarılmıştır. 27.04.2021 tarihinde Anadolu Üniversitesi Etik Kurulunca onaylanmıştır.

² Yüksek lisans mezunu, Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji, busesisman.06@gmail.com, ORCID:0000-0002-2191-9265

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF AGROECOLOGY AS AGRO-FOOD SYSTEM IN ANKARA RURAL

Abstract

The problem of access to safe and healthy food has started to pose a big problem in the global context day by day. Research is ongoing to implement a healthy food system that is accessible to all. It is thought that with agroecological practices, both human and environmental health can be maintained in a fair manner. In this study, the production processes and techniques of the producers, who stated that they adopted agroecological principles, were observed and the agroecological food and agriculture system was examined from a sociological perspective. The field part of the research covers the period between March and November 2021. In this context, in-depth interviews were started in June 2021 using a semi-structured questionnaire with 14 producers selected for the purpose in Gdl district of Ankara province. The data obtained were interpreted by supporting with field notes and literature. On this basis, the evaluations of the participants on the future of family farming and agroecological practices were interpreted and a few suggestions were presented. Findings show that for a long-term sustainable agro-food system social, political and economic transformations should be realized. These transformations are also important for the future of family farming. It is important for the sustainability of agroecology that consumers support producers who continue their production with agroecological techniques. In order to raise producer and consumer awareness, the concept of agroecology should be brought to the fore in food and agricultural research.

Keywords: Agroecology, agro-food systems, family farming, local food.

GİRİŞ

Mevcut gıda sisteminin günümüzde karşı karşıya kaldığı sağlık, güvenlik, güvence, adalet, dağıtım, sürdürülebilirlik gibi konular üzerine tartışmalar sürmektedir. Küresel anlamda belirli müdahaleler sonucu standartlaştırılmış, yoğun kimyasalların kullanıldığı, doğa dostu olmayan tarım yöntemleri uzun vadede toprak verimsizleşmesi ve su kaynaklarının kirlenmesi başta olmak üzere birçok çevre sorununa yol açmaktadır. Mevcut pazarları büyütme yarışı içerisinde tüketimin merkezine daha çok tüketirme anlayışı yerleştirilmiş ve gıda sanayileşmiştir. Bu doğrultuda mevsiminden ve doğal üretim koşullarından kopartılmış gıdalar yetiştirilmeye, tektip bir halde, seri bir şekilde üretilmeye başlanılmıştır. Ayrıca bu süreçte büyük tohum şirketlerinin tohumu tekelleştirme çabaları dahilinde yerel üretim yapan, emek ve bilgi yoğun çalışan küçük üreticilerin büyük borçlanmalara gittiği, yoksullaştığı bilinmektedir. Bireysel anlamda ise bu gıda sistemi içerisinde yediğimiz gıdaların nasıl üretildiği ve dağıtıldığı bilgisine erişimimiz oldukça sınırlıdır. Gıdaya güven üzerine var olan belirsizlik ortamı sebebiyle artık tüketiciler, gıdaların hangi koşullarda ve kim tarafından yetiştirildiğini bilmek, gıdaları yerinde tanımak istemektedir.

Artan gıda ve çevre sorunlarının sosyal nedenleri üzerine, geçmişe nazaran daha çok ilgi duyulmaya başlanılmıştır. Sosyal bilimler içerisinde de gıdayı merkeze alan ve onu gözetten, ekolojik dengenin tahribatı konusunun ele alındığı ve bu dengenin tekrar sağlanabilmesi adına mücadelelerin yürütüldüğü incelemeler gün geçtikçe önem kazanmıştır. Elbette ki gıda ve çevre sorunları sosyal bilimler içerisinde yeni bir mesele değildir. Örneğin, çevre-toplum ilişkisinin sosyal çatısı altında incelenmesi ve çevrenin sosyoloji içerisindeki kuruluş sürecini başlatan en önemli çalışmanın 1978 yılında Catton ve Dunlap tarafından yayımlanan *Çevre Sosyolojisi: Yeni Bir Paradigma* başlıklı makale olduğu belirtilmektedir. Catton ve Dunlap ayrıca bu yolda yeni bir ekolojik paradigma ortaya koymuş, biyolojik ve fiziksel çevrenin önemine dikkat çekerek, insanın toplumsal yaşantısının bu çevre tarafından doğrudan etkilendiğini belirtmiştir. Yine bu alanda önemli bir yere sahip olan, ekolojiye eleştirel bir dinamik ekleyerek çevre sorunlarını toplumsal adalet alanı içerisinde yorumlayan ve *Toplumsal Ekoloji* yaklaşımını ortaya koyan Murray Bookchin örnek gösterilebilir (Eryılmaz, 2017, s. 160-161). Bookchin (1994, s.102) ekolojinin “doğanın dinamik dengesiyle, canlı ve cansız şeylerin karşılıklı bağımlılığıyla” ilgilendiğini belirtmiştir. Bookchin ekolojinin aynı zamanda, gün geçtikçe artan insan ve doğa arasındaki iletişim kopukluğundan kaynaklanan bir dengesizlik alanına kapı araladığını da vurgulamıştır.

Bu noktada belirtmek istenen doğadan sosyalin ayrılamayacağı, doğanın toplumun dışında tanımlanamayacağı ve insanın, doğanın ayrılmaz bir parçası olduğu düşüncesinin gün geçtikçe daha çok önem kazanmaya başlamış olmasıdır. Öyle ki doğa ve toplum ortaklaşa ve simetrik bir şekilde hareket etmektedir. Belirtmek istenen bir diğer nokta ise disiplinlerarası araştırmaların önemidir. Bu sebeple artan çevresel sorunlara paralel olarak, tüm sorunların birbiriyle bağlantılı olduğunu anlayan, çözümleri üzerine bütüncül bir perspektifle yaklaşan araştırmalar giderek daha gerekli hale gelmiştir (Sage, 2018, s. 489).

Miguel A. Altieri (2008a) gıda güvencesini arttırmak, tarımsal biyoçeşitlilik ve ekolojik bütünlüğü korumak adına konvansiyonel tarım yöntemleri yerine; kimyasallar olmadan verimi sürdürmek için adil, alternatif tarım yöntemlerinin uygulanabileceğini savunur. Kışlalıoğlu ve Berkes’in (1995, s. 20) belirttiği gibi alternatif dediğimiz gıda sistemleri bitkisiyle, hayvanıyla, insanıyla doğanın bütünlüğü ve sınırlılığı ilkesine inanarak ve kendi ekolojik yapısı içerisindeki dengesini koruyarak, bilerek veya farkında olmadan çiftçilerin yıllardır uyguladığı yöntemlerin bir parçasıdır. Hem doğadaki canların evrim yoluyla sağladığı adaptasyon hem de çiftçilerin nesiller boyunca, deneme yanılma yöntemleriyle geliştirdikleri uyum bu bütünlüğü oluşturur. Buradaki en temel husus da alternatif gıda

sistemleri içerisindeki üretim ve dağıtım bütünlüğünün doğaya egemen olma düşüncesinden ziyade doğayla birlikte ilerleme, onu dinleme ve tanıma üzerine kurulu olmasıdır.

Ferguson ve Lovell (2014, s. 252) biyolojik açıdan çeşitlendirilmiş, doğa dostu, küçük ölçekli üretim sistemlerini içeren uygulamaların literatürde daha çok ele alınmaya başlanmasıyla birlikte agroekoloji kavramının gündeme geldiğini belirtir. Çalışmanın ana eksenini oluşturan agroekoloji kavramı, alternatif tarıma umut vaat eden bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır. Agroekoloji, bir uygulama iken aynı zamanda bir hareket ve bilim dalıdır. Hem ekonomik hem de sosyal açıdan tarımsal sürdürülebilirliği sağlamak ve yerel ekonomileri, toprağı, suyu, gıdayı korumak adına; onarıcı tarımdan permakültüre doğa dostu tarım uygulamalarını içeren agroekolojik uygulamaların ve agroekoloji kavramının tanınırlığını arttırmak ve yaygınlaştırılmasını sağlamak bu sebeple oldukça önemlidir.

Bu araştırmayla agroekolojik gıda sisteminin ve küçük ölçekli yerel üreticilerin tanınırlığının artırılması ve tüketicilerin ne yediğini gözlemleyebildiği alternatif gıda ağlarının yaygınlaştırılması istenmiştir. Bu temelde genel bilincin geliştirilmesi için gıda ve tarım konularının ön plana çıkarılması üzerine, tarımsal gıda sistemleri ile agroekolojik uygulamalar arasındaki ilişkinin araştırıldığı sosyolojik çalışmaların da yapılması gerekmektedir.

Bu amaç kapsamında tasarlanan araştırmayla, belirlenen üreticilerle iletişim kurularak, agroekolojik üretim süreci yerinde gözlemlenmiştir. Böylece çevresel olarak sürdürülebilir tarım uygulamalarını kullanan, küçük ölçekli aile çiftçiliği yapan üreticilerin gözünden agroekolojik uygulamaların sosyolojik bir perspektifle incelemesi mümkün olmuştur. Makalede öncelikle literatür taramasına yer verilmiş, tarımsal gıda sistemlerinin bir özeti sunulmuştur. Ayrıca bu bölümde agroekolojik gıda sisteminin tanımı ve tarihçesi başta olmak üzere üretim, dağıtım ve güvence boyutu da özetlenmek istenmiştir. Daha sonra araştırma bölümüne ve alan araştırmasından çıkarılan bulguların analiz edilip yorumlanmasına yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak, gelecek çalışmalara referans olması adına öneriler sunulmuştur.

1. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Tarımsal Gıda Sistemleri

Gıda sistemi, gıdanın üretiminden başlamak üzere işlenme ve paketlenmesi, dağıtımı, satışı, öğünlere dönüştürülmesi ve tüketimiyle ilgili tüm faaliyetleri ve her adımın çevreyle toplum üzerindeki etkilerini kapsamaktadır. Bazı araştırmalarda tüketim sonrası besinlerin sindirilmesi ve sindirim sonrasındaki bireysel sağlık durumları da gıda sistemleri kapsamında görülmektedir (Sobal vd., 1998, s. 859). Tarımsal gıda sistemleri ise çiftlik sektörünün ve tarımsal ürünleri besine dönüştürmek adına kurutma, ayıklama ve öğütme gibi süreçleri içeren birincil üretim aşamasının biraz daha fazla göz önüne alındığı yapıyı temsil etmektedir (Sage, 2018, s. 486).

Gıda ve tarımı birbirinden ayrı düşünmek imkânsızdır (Koç, 2013, s. 82). Hâl böyle olunca tarım dediğimizde aklımıza gıdaların kalitesi, güvenliği, güvencesi; doğanın, çiftçilerin, tüketicilerin sağlığı; biyoçeşitliliğin, doğal kaynakların, ekolojik sürdürülebilirliğin korunması da gelmelidir. Sobal vd. (1998, s. 853) gıda sistemleri kavramının beslenme, sağlık, gelenek, teknoloji ve ekonomi gibi faaliyetleri tanımlamak için yıllardır kullanıldığını belirtir. Ne var ki politik, çevresel, ekonomik ve teknolojik değişimlerin bir sonucu olarak gıda sistemleri gün geçtikçe daha karmaşık bir hâl almıştır (Caiazza ve Volpe, 2012, s. 922).

Tarımsal gıda sistemlerini coğrafi bağlamda küresel, bölgesel veya yerel gibi birtakım alt başlıklara ayırmak mümkündür. Günümüzde yaygın olarak kullanılan tarım sistemleri konvansiyonel veya endüstriyel tarım olarak anılmaktadır. Küresel bağlamda ele alabileceğimiz konvansiyonel tarım ve gıda sistemleri hem sosyal hem de mekansal olarak birbirinden oldukça uzaklaştırılmış üretim ve tüketim alanlarını, uzak mesafeden birbirine bağlamak adına küreselleşmiş ve resmi prosedürlerce düzenlenmiş bir ticaret sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bu sistem içerisinde riski en aza indirerek kârı en üst düzeye çıkarmak amaçlanır (Caiazza ve Volpe, 2012, s. 924). Hem üretim hem de dağıtım küresel şirketlere oldukça bağımlı bir yapıda işlemektedir. Bu sebeple konvansiyonel tarım standartlaştırılmış, gelenek biçimine evrilmiş bir yapıyı yansıtmaktadır. Özellikle tek tip bitki ve hayvan yetiştiriciliğine dayanan, yoğun kimyasalların kullanıldığı, dış girdilere oldukça bağımlı bir üretimi kapsamaktadır. Üreticiler pahalı girdileri karşılamak için sürekli ürettiklerinden daha fazlasını harcamak, borçlanmak zorunda kalmaktadır (Shiva, 2012, s. 99).

Konvansiyonel tarım ve gıda sisteminin dağıtım ayağına baktığımızda gıdanın üretiminden tüketimine kadar geçen sürecin oldukça karmaşık olduğu görülmektedir. Üreticiler, bu zincir içerisinde ürünlerini doğrudan pazarlamak yerine toptancı pazarları aracılığıyla tüketicilere iletebilmektedir. Gıdanın işleme ve paketleme süreci de büyük ölçüde üretim sahasından çıkartılmış, başka kuruluşlara bırakılmıştır (Ericksen, 2008, s. 236). Nakliye ve depolama ise zincirdeki ara pazarlama bağlarını oluşturmaktadır. Heinberg ve Bomford'ın (2016, s. 11) belirttiği gibi özetle bu zincir içerisinde üretici, gıdanın son tüketicisinden oldukça uzaktır. Ne üretici tüketiciyi ne de tüketici tükettiği gıdaların üreticisini tanımamaktadır. Ayrıca dünyayı dolaşacak kadar uzayabilen bu gıda zincirleri çevresel bozulmalarda, gıda kaynaklı hastalıklarda etkili roller oynayabilmektedir.

Gliessman (2021, s. 317) iklim krizi ve son yıllarda yaşanan salgınlarla beraber düşünüldüğünde, sürdürülebilirliği hızla bir kırılma noktasına yaklaşan küresel gıda sistemi göz önüne alındığında, mevcut tarımsal gıda sisteminin yeni bir küresel gıda sistemi inşa etmek üzere tamamen farklı bir duruma evrilmesi gerektiğini savunur. Mevcut tarımsal gıda sistemi içerisinde üretim daha çok arttırmak istenirken bunun sonucunda hem biyolojik hem de kültürel çeşitlilik bozulmakta, olumsuz çevre olayları yaşanmaktadır (Thompson ve Scoones, 2009, s. 386). Monokültür olarak tanımlanan, tek tip ürünün yetiştirilmesine dayalı olan konvansiyonel üretim, doğanın çeşitliliğe doğru gitme eğiliminde olan yapısını bozarak, tek bir tür veya çeşidin geniş bir alana yayılmasına yol açmaktadır. Bu hem tür çeşitliliği kaybına sebep olmakta hem de bu tek tür içerisinde yeni zararlıların üremesine ve bu zararlıların tüm ekim alanına hızlıca yayılmasına zemin hazırlamaktadır.

Konvansiyonel gıda sistemi içerisinde beslenmede çeşitliliğin önemine öncelik verilmemektedir. Küresel anlamda beslenmeden enerji alımının üçte ikisi hala pirinç, mısır, buğday gibi belli başlı gıdalarla sağlanmaktadır. Ne var ki sağlıklı ve yeterli beslenme hedeflerine ayak uyduracak alternatif gıda sistemleri dahilinde küresel sağlık ve gıda güvenliği de korunmuş olacaktır (Jones ve Ejeta, 2015, s. 228). Bu ve buna benzer sebepler neticesinde alternatif üretim ve dağıtım yöntemleri gittikçe önem kazanmakta, küresel anlamda gıda sistemlerinin yerelleştirilmesine dönük çabalar artmaktadır.

Yerel gıda sistemi, yerel tohum merkezli ve ekosistemle uyumlu bir şekilde, toprağa verilebilecek en az müdahaleyle üretimi doğanın bir parçası haline getirmektedir. Sebze, meyve veya hayvansal gıdaların üretim sahası içerisinde ve genellikle üreticileri tarafından işlenmesi; pastörizasyon, konserve veya kurutma işlemlerinin gerçekleştirilmesini kapsamaktadır. Bu üretim süreci kısa dağıtım kanallarıyla da desteklenmekte, gıdanın sağlıklı bir şekilde tüketiciye ulaştırılması için üretici ve tüketici iş birliğini sağlamayı hedeflemektedir. Bu temelde agroekolojik gıda sistemi de merkezine yerel üretimi ve kısa tedarik zincirlerini koyarak, küçük ölçekli aile çiftliklerinde üretim ve doğa dostu bir dağıtım ağına hizmet etmektedir.

2.2. Agroekolojinin Tanımı ve Tarihiçesi

Ekolojik bir tarım uygulaması olan agroekoloji, değişime karşı direnç gösteren yerleşik konvansiyonel gıda sistemleri anlayışına, yerel gıda sistemi deneyimlerine dayalı, sürdürülebilir bir alternatif tarım olarak ortaya çıkmıştır (Gliessman, 2011, s. 349). Özkaya ve Özden (2021, s. 19) agroekoloji kavramının, Latince kökenli tarım anlamına gelen “agro” ve Yunanca kökenli ev veya çevre anlamına gelen “eko” ile yine Yunanca bilim demek olan “loji” kelimelerinin birleşiminden oluştuğunu aktarır.

Ne başlıkta ne de içerikte agroekoloji terimi doğrudan geçmediği için mevcut agroekoloji literatürü kapsamına alınamayan; fakat agroekoloji kavramıyla ilişkili olduğu açıkça görülebilen birçok araştırma vardır (Wezel vd., 2009, s. 510). Bununla birlikte bilinen ilk anlamıyla agroekoloji kelimesi 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve bu terimi ilk olarak Basil M. Bensen 1928’de *Agroecological Characteristics Description and Classification of the Local Corn Varieties Chorotypes* adlı çalışmasında kullanmıştır. Bu terim agronomi ve ekoloji disiplinlerinden türetilmiştir ve uzun bir dönem agronomi, ekoloji ve zooloji içerisinde çalışmalar devam etmiştir. Daha sonra ise diğer alanlara yayılmıştır. Yıllara göre veya kültürler arası anlam farklılıklarıyla karşılaşılsa dahi agroekoloji kavramının tanımları arasında belirli ortak fikirler yakalayabilmek mümkündür. Bensen tarafından yapılan ilk tanımı itibarıyla agroekoloji, tarımda ekolojinin uygulanması (Wezel vd., 2009, s. 503-504) şeklinde geçmiştir. Devamında Gliessman (2007) tarım yerine gıda sistemleri teriminin kullanılmasını önererek, agroekolojinin sadece üretimi tanımlamakla sınırlı kalmaması; gıdanın dağıtım ve tüketimini içerecek şekilde tanımının genişletilmesi gerektiğini belirtir (Tittonell, 2015, s. 19). Ortak paydada agroekolojinin, tarladan sofraya giden her yolu kapsayan, tüm gıda sisteminin ekolojisi (Gliessman, 2020, s. 1116) olduğunu belirtmek mümkündür. Altieri (1989, s. 37) agroekolojinin en temel amacının, tarımın sürdürülebilirlik sorununu çözmek ve sürdürülebilir üretim sistemlerini geliştirmek için ekolojik ilkeler sunmak olduğunu savunur.

Bilimsel bir disiplin olarak ilk agroekolojik çalışmalar 1930-1960 tarihleri arasına denk düşmektedir. 1980’lerle birlikte agroekoloji daha uygulamaya dönük bir hal almıştır. Agroekoloji, bilimsel çalışmalar ve uygulamalar dahilinde özellikle doğanın var olan akışını taklit ederek ve tarımın çok fonksiyonlu yapısını inceleyerek çiftçilik sistemlerini geliştirmeyi amaçlamıştır. 1990’lara gelindiğinde agroekoloji terimi toplumsal hareketleri tanımlamak için de kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıllardan sonra agroekolojik uygulamalar farklı agroekolojik hareketlerin pratik yansımaları haline gelmiştir (Silici, 2014, s. 7-10). Örneğin, dünya çapında faaliyet gösteren, çok sayıda bağımsız aile çiftçi gruplarını içerisinde barındıran *La Via Campesina* en yaygın bilinen agroekolojik hareketlerden biridir (Tittonell, 2015, s. 18).

Özetle agroekoloji, ekolojik ve toplumsal bir süreç olarak değerlendirilebilecek, insanın doğayla yabancılaşmasının önüne geçebilecek bir tarihselliği içermektedir. Günümüz kentte yaşayan toplumlarının kırla bağlantısını, doğayı geri dönülemez bir biçimde değiştirmeden; doğadaki tüm canlı yaşamının dengesinin gözetildiği ve gıdanın tarladan sofraya, yemek kültürünü de kapsayacak şekilde kapitalist gıda sistemine alternatif bir demokratik gıda sistemi olarak tanımlanabilir.

2.3. Agroekolojik Gıda Sisteminde Üretim

Agroekoloji, girdi yoğun ve dışarıya bağımlılığı gerekli kılan konvansiyonel üretimden ziyade doğa dostu üretim yöntemlerinin kullanılarak yeryüzündeki herkese ve her şeye yetecek kadar gıdanın üretilebileceğine dair güçlü kanıtlar sunmaktadır. Agroekolojik üretim içerisinde, geleneksel çeşitlerin kaybolmasına sebep olan sistemlerden ziyade, tohumlar nesilden nesile aktarılacak

büyütülür. Altieri (2009, s. 103) agroekolojiye oldukça yakın bulduğu köylü tarımını örnek göstererek, yüzyıllardır kimyasallar olmadan dünyanın çoğunu besleyen uygulamaların hatırlanması gerektiğini belirtir. Küçük ölçekli üreticiler tarafından geliştirilen, aynı alanda birçok ürünün yetiştirilmesi üzerine bir yapıya sahip olan çeşitlendirilmiş tarım yöntemlerinin kullanılmasıyla, monokültüre dayalı yetiştirilen bir mahsulün birim başına alınan verimin çok daha üzerine çıkılabileceğini de ekler (Altieri, 2009, s. 105).

Köylüler tarafından kullanılan teknikler, girdi yoğun olmak yerine bilgi yoğundur (Altieri, 2008b, s. 3). Bu temelde agroekoloji hem bilimsel yönü bakımından geliştirilen kavramsal çerçeveye hem de çiftçilerin bilgi ve deneyimlerine dayalı uygulamaları kapsamaktadır. Agroekolojik uygulamalar tanımına giren bazı çiftçilik yöntemleri ise şunlardır: Korunmalı toprak işleme, ekinleri tek bir arsada karıştırma (karışık ekim, ara ekim, polikültür gibi), örtü bitkileri ve malçlamayla (sap, saman, ağaç talaşı, yaprak, karton, malç naylonu gibi materyallerle) yabancı ot kontrolü, mahsul-hayvancılık entegrasyonu, entegre besin yönetimi (kompost, organik gübre, azot sabitleyen mahsul kullanımı gibi), biyolojik yönetim (entegre zararlı yönetimi, itme ve çekme yöntemleri gibi), verimli su hasadı, tarımsal ormancılık, bütünsel peyzaj yönetimi (Silici, 2014, s. 10).

Bu noktada agroekoloji dahilinde doğa ve insan dostu tarım yöntemleri uygulanarak yapılan birkaç üretim örneği verilebilir. Örneğin, örtü bitkilerinin mahsullerin arasına ekilmesiyle birlikte toprak verimliliğinin geri kazanılması, topraktaki nem ile sıcaklığın korunması, yabancı ot kontrolü ve haşere yönetimi kimyasallara ihtiyaç duyulmadan sağlanabilmektedir (Altieri, 2008b, s. 15). Polikültürle bir bölgede aynı anda birden fazla tür çeşitliliği var olacağı için tüm alana yayılabilecek zararlılar için sınırlar oluşturmakta; yabancı otlar, böcekler ve hastalıklar dahilinde oluşabilecek gıda kayıplarının ve salgınların önüne geçilebilmektedir. Ayrıca agroekoloji, tarımsal uygulamalar kadar hayvancılığı da içermektedir. Agroekolojik üretim sahaları içerisinde üreticiler, ürünlerin gelişimine zarar veren bazı ot çeşitleri ile üretim atıklarını hayvanlarına vermektedir. Üreticiler, doğal ürünlerle besledikleri hayvanlarının gübresini de kullanmaktadır. Bu sayede çiftlik içerisinde besin ve enerjinin geri dönüşümüyle mahsul ve hayvan entegrasyonu sağlanabilmektedir. Bu uygulamalar dahilinde Agroekoloji, küçük ölçekli çiftçileri desteklemektedir. Çiftçilerin kendi kültürel bilgi birikimlerinin ve mevcut düşük girdinin üretim uygulamalarında kullanımıyla küçük ölçekli çiftçiliğin eşitlik ve sürdürülebilirlik boyutlarını vurgulamaktadır (Amekawa, 2011, s.143).

2.4. Agroekolojik Gıda Sisteminde Dağıtım

Herkes sağlıklı ve adil gıdaya erişim hakkına sahiptir. Öyle ki gıda hakkının yasal olarak koruma altına alınmadığı zamanlarda dahi insanlar arasında belirli bir gıda güvenliği ve güvencesi seviyesine ulaşma arzusu var olmuştur. Herkesin yeterli ve sağlıklı beslenebilmesi için uygun dağıtım koşullarının sağlanması gerekmektedir. Gıdanın dağıtımındaki uygun koşullar adına Altieri vd. (1983, s. 46) hem 1980'li yılları hem de geleceği kapsayan açıklamasında, yetersiz beslenme ve açlık sorununun başlıca sebebinin gıdanın adaletsiz dağıtımı ve politik ekonomiden kaynaklandığını belirtir.

Küresel pazarlar belli başlı şirketlerin egemenliği altındadır. Böyle bir oluşum tüketicilerin doğrudan çeşitli ve güvenli gıdaya erişimine set koymaktadır. Günümüzde birçok doğrudan satış seçeneği bulabilmek mümkündür. Bunlardan biri olan üretici pazarları, doğrudan üretici ve tüketici ilişkilerini içeren kısa tedarik zincirlerinin içerisinde yer almaktadır. Burada ürünler semt pazarlarından farklı olarak, doğrudan üreticisi tarafından satılır. Tüketici gıda alışverişi yaparken bu alanlar içerisinde üreticiyle bilgi alışverişi de yapabilmektedir (Kebir ve Torre, 2013, s. 208). Loconto vd. (2018, s. 38) kişiler arası güven ve yakınlık esasına dayalı olan yerel üretici pazar ağlarının içerisinde bir tek agroekolojik ürünlerin değil, aynı zamanda kültürel geleneklerin, düşüncelerin ve

bilginin de değiş tokuş edildiğini vurgular. Türkiye’de, özellikle bazıları yıllardır kurulan, Tekirdağ Süleymanpaşa’da, Bursa Nilüfer’de, İzmir Kadifekale ve Alsancak’ta, İstanbul Şile, Şişli, Kasımpaşa’da, Mersin Mezitli’de, Yalova’da, Bodrum’da, Marmaris’te (Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifi, 2020, s. 50-57), Eskişehir Tepebaşı’nda ve ayrıca 4 Temmuz 2020’de kurulup her hafta cumartesi günü Güdül Merkez’de faaliyetine koronavirüs salgını sebebiyle 1 buçuk ay kadar devam etmiş olan Güdül Köy Pazarı gibi örnekleri bulunan üretici pazarlarının hem gıda toplulukları hem de belediyelerce desteklenmesi oldukça önemlidir. Bu noktada “herhangi bir ilçede üretici pazarının kurulmasının Belediye Meclisi’nin kararına bağlı” (Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifi, 2020, s. 60) olduğunun da altının çizilmesi gerekebilir. Bu sebeple üretici pazarlarının yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına üretici ve tüketici taleplerinin ve dayanışmasının artması da gerekmektedir.

Bir diğer doğrudan satış seçeneği ise çiftçiden çevrimiçi gerçekleştirilen satıştır. Burada sanal alışveriş veya pazaryeri sitesinden ziyade üreticilerin iletişim adreslerinin yer aldığı platformlar vurgulanmak istenmektedir. Bu platformlarda üreticiler ile doğrudan telefon veya e-posta yolu ile irtibata geçerek sipariş veren tüketicilerin ürünleri, kolektif olan üreticiler arasından belirlenen kişiler yoluyla gerçekleştirilmektedir. Tüketicilerin istediklerinde üreticilerle etkileşime geçebilecekleri, üretim alanlarını ziyaret edebilecekleri, üretim sürecini doğrudan gözlemleyebilecekleri güvencesini içermektedir. Çalışmanın da parçası olan, Güdül ilçesindeki çiftçilerin bir kısmını içerisinde barındıran TADYA (*Tahtacıörencik Doğal Yaşam Kolektifi*) bu doğrudan satış seçeneğine örnek gösterilebilir. Tahtacıörencik Mahallesi’nde pestisit ve kimyasal gübre kullanmadan, kültürel miras ve yerel tohum çeşitliliğini koruyarak üretim yapan çiftçilerin oluşturduğu bu kolektif, 2013 yılında kurulmuştur. Her hafta belirli bir gün içerisinde hazırlanan alışveriş listeleri, tek noktada toplanarak, Ankara’nın her bölgesindeki tüketicisine ulaştırılmaktadır. Hem farklı üreticilerin ürünleri tek bir paketle teslim edilerek masraf ve atık azaltılmaya hem de ortak araçla en kısa rota belirlenip teslim edilerek karbon salınımı en aza indirilmeye çalışılmaktadır.

Üretici ve tüketicilerin yüz yüze etkileşim ve bilgi alışverişini sağlayan diğer önemli dağıtım kanalı çiftlik içi doğrudan satıştır. Bu satış kanalı tüketicilerin çiftlik ziyaretlerinde bulunmalarına, ürünleri dalından kendilerinin toplamasına olanak tanımaktadır. Ayrıca bu dağıtım sistemi tüketicilerin doğal yollarla üretim yapılan köylere gelmelerini sağlamakta, yerel ekonomiye destek vermekte ve çevrimiçi satış ile üretici pazarları talebi artışının önünü açmaktadır.

Alternatif bir gıda dağıtım modeli ve dayanışmaya dayalı topluluk tarımını geliştirme hareketi olan Topluluk Destekli Tarım (TDT) da agroekolojik gıda sistemleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. TDT, çevre dostu gıda üretiminin ve adil dağıtım sisteminin devamlılığı için çiftlik faaliyetlerinin sorumluluklarını, destekçilerle üreticilerin aralarında paylaşması anlamına gelmektedir (Samoggia vd., 2019, s. 1). Öyle ki bu sistem içerisinde üreticiler ürünlerinin ellerinde kalabileceğine dair bir endişe yaşamaktan ve pazar bulamama riskinden kurtulmaktadır (Nizam, 2021, s. 128). Tüketiciler ise tükettikleri gıdaların üreticisini tanıyabilmekte, kendi denetim ağlarını oluşturabilmektedir.

TDT’nin tarihsel geçmişinin Japonya’ya dayandığı belirtilmektedir. 1970’lerin başı itibariyle konvansiyonel gıda sistemi dahilinde üreticiler ve tüketiciler arasındaki artan mesafe, gübre ve sentetik kimyasalların kullanımından doğan olumsuz etkiler, Minamata hastalığı sonrası artan tüketici endişeleri, hükümetin değişen tarım politikaları sebepleriyle alternatif bir gıda hareketi olarak *teikei* hareketi ortaya çıkmıştır. Japoncada ortaklık anlamına gelen teikei hareketinin çıkış amacı, üretici ve tüketiciler arasında sürekli devam eden bir iletişim ağı sağlayarak karşılıklı güvene dayalı bir ortaklık kurmaktır. Özellikle tüketicilerin kimyasal içermeyen gıdalara artan talepleri sonrası doğrudan üreticinin kendisinden gıda temin etmek üzerine satın alma kulübü kurma kararı alınmıştır. 1972’de Tokyo’nun bir banliyösünde ev kadınları tarafından kurulan ve teikeinin ilkelerini benimseyen ATTT

(*Anzenna Tabemono-wo Tsukutte Taberu-kai*) grubu buna örnektir (Kondoh, 2014, s. 144-145). Türkiye’de ise 2009 yılında üretim ve tüketim kooperatifi şeklinde örgütlenerek kurulan *Boğaziçi Mensupları Tüketim Kooperatifi* (BÜKOOP) TDT’nin öncüllerinden olmuştur (Çelik, 2016, s. 29).

2.5. Agroekolojik Gıda Sisteminde Güvence

Modern toplumlarda yaşayan birey doğadan kopmuş ve ona yabancılaşmıştır. Bunun sonucunda ise bireylerin doğal gıdalar konusunda, nelerin sağlıklı veya zararlı olduğu bilgisi zayıflamıştır (Koç, 2013, s. 62). Modernite dahilinde gıdayı güvence altına almaya yönelik çalışmalar yerelden büyük işletmelere, özel veya kamu kuruluşlarına aktarılmıştır. Bu noktada da sertifikasyon sistemi önem kazanmıştır. Birinci taraf sertifikasyonu ürün veya hizmet tedarikçisinin kendi içerisinde, kendi kendisine yaptığı; ikinci taraf sertifikasyonu bir kuruluşun kendi tedarikçilerine yönelik gerçekleştirdiği denetimleri kapsamaktadır. Üçüncü taraf sertifikasyonu ise perakendecilerden ve tedarikçilerden bağımsız denetimlere dayalı olduğu için daha nesnel ve etkili olduğu kabul edilmektedir (Hatanaka ve Busch, 2008, s. 88). Üçüncü taraf, bağımsız ve tarafsız olduğu ölçüde özel veya kamu kuruluşu olabilir. Hatanaka ve Busch (2008, s. 87) üçüncü taraf belgelendirme kuruluşlarının her zaman bağımsız olmadıklarını da belirtir. Özellikle kendi kârları için stratejik hareket eden, bazılarının pozisyonlarına ayrıcalık gösteren aktörler olabileceklerini aktarır.

Organik tarım sertifikasyon programı düşünülecek olursa hem sertifika hem de denetim maliyetleri özellikle küçük ölçekli üreticiler için bir hayli yüksektir. Prosedürlerin zorlayıcı yönleri de eklenince agroekolojik gıda sistemi içerisinde denetimin ötesinde dayanışma ve karşılıklı iletişimi kuvvetlendiren katılımcı güvence sisteminin daha fazla tercih edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu kavram *Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu* (International Federation of Organic Agriculture Movements-IFOAM) tarafından geliştirilmiştir. Katılımcı Güvence Sistemi (KGS) hem üçüncü taraf sertifikasyon sisteminin tamamlayıcısı hem de bu sistemin alternatifi olarak belirtilmektedir. KGS’de güven, sosyal ağlar ve karşılıklı bilgi alışverişiyle kurulmaktadır. KGS’nin temel ilkeleri arasında sosyal kontrol, paydaşların kalite, güven ve şeffaflık üzerine ortak sorumluluğu ve deneyim aktarımı, paydaşlar arasında hiyerarşik olmayan bir ilişki, düzenleyici sistemlerin yerel koşullara uyarlanması bulunmaktadır. Bu takip ve kontrol paydaşların (STK, gıda toplulukları, yerel yönetimler ve aktivistler) sürekli ve aktif katılımıyla sağlanmaktadır (Marchetti vd., 2020, s. 10). Konvansiyonel gıda sistemi içerisinde tüketici, üretim alanlarının kontrolünün dışında tutulmaktadır; fakat bu sistemde üçüncü taraf, tüketicilerin kendisi olacağı için aracı bir denetleme sistemine ihtiyaç duyulmamaktadır. Türkiye özelinde örnek olarak, 2009 yılında kurulan Ankara merkezli *Doğal Besin, Bilinçli Beslenme Ağı* (DBB) başta olmak üzere, *Çanakkale Ekolojik Yaşam İnisiyatifi* (ÇAYEK) ve BÜKOOP tarafından KGS uygulanmaktadır. DBB temel amaç ve hedeflerini “duyarlı üreticiler ile bilinçli tüketicileri yakınlaştırmak; aracı ürün teminini sağlayacak güven ve iletişim ortamını yaratmak; küçük çiftçileri ve doğa dostu üretim yöntemlerini desteklemek; KGS ilkelerini hayata geçirmek” (Uysal ve Bektaş, 2016, s. 250) şeklinde açıklamıştır.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırma Sahası

Güdül, Ankara’nın 25 ilçesinden biridir ve şehrin kuzeybatısında yer almaktadır. Şehir merkezine uzaklığı yaklaşık 90 kilometredir. Güdül’ün kayıtlı 31 adet mahallesi bulunmaktadır. Nisan 2020’de sakin şehir unvanını alarak, İç Anadolu Bölgesi’nin ilk ve Türkiye’nin 18. sakin şehri olmuştur.

Güdül’de genel itibariyle karasal iklim görülmektedir. Yaz yağışları oldukça azdır. Bu sebeple bölgenin genelinde kuru tarım hakimdir. Ayrıca yüksek platolar sulamanın zorlaştığı alanlar olduğu için bu bölgeler tarıma dahil edilememekte, orman ve mera alanları olarak kullanılabilir. Sakarya nehrinin bir kolu olan Kirmir, Süvari ve İlhan Çayları Güdül ilçesinden geçmektedir. Bununla birlikte sulu tarım yapılan bölgelerde bu çayların rolü büyüktür.

Bölgede çok çeşitli meyve ağaçları görmek mümkündür. Bunlar üzüm, hünnap, dut, kayısı, armut, elma, ayva, erik, kiraz, vişne şeklinde sıralanabilir. Özellikle kiraz ve üzüm Güdül’ün meşhur meyveleri arasında öne çıkmaktadır. Karacaören’de var olan 20’ye yakın farklı üzüm çeşidi ve 400 dönüme yakın bitişik halde varlığını sürdüren bağlar başta olmak üzere Güdül’ün pek çok mahallesinde bağcılık hala varlığını sürdürmektedir. Ayrıca yol kenarlarında bolca kendiliğinden yetişen kuşburnu ve karamuşa (kadın tuzluğu) rastlamak da mümkündür. Eskiden bu bölgelerde ekimi gerçekleşen; fakat günümüzde ekilmeyen veya üretimi aksayan ürünler arasında ise çeltik, haşhaş, pamuk, nohut sayılabilir.

İlçenin tarımsal mirasına paralel olarak zengin bir mutfak kültürünün de olduğu belirtilebilir. Bunlardan en bilindikleri Güdül simidi ve leblebisi de dahil olmak üzere kapama, yumurta sızdırması, keyman, arpa tarhanası, kara helva, şibit şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte yöresel daha birçok yemek ve tatlısı da vardır.

İlçeden genç nüfusun göç etmesi ve yerleşik nüfusun yaşlanmasıyla yem ve saman üretiminin azalması ve bu ürünlerin maliyetlerinin artmasına paralel olarak büyükbaş hayvancılığın geçmiş yıllara göre azaldığı da gözlemlenmiştir. Özellikle engebeli araziler sebebiyle küçük ölçekli aile çiftçiliği yaygındır. İlçenin ekonomisi kuru tarım kadar sulu tarıma da dayanmaktadır. İklim merkezli mevcut su sorunlarına paralel olarak damlama sulama sistemlerinin yaygınlaştırılmasıyla daha düzenli sulama kanalları oluşturulmuştur. Bu da ilçede sebzeçilik kadar meyveciliğin de artış göstermesine sebebiyet vermiştir.

3.2. Araştırma Yöntemi

Araştırmanın yöntemi nitel araştırma desenine dayanmaktadır. Nitel araştırmalar olayları ve davranışları kendi bağlamlarında anlamaya öncelik verir. Bu desenin amacı sosyal olanı anlamaktır. Nitel araştırmalar genel anlamıyla keşfedici çalışmalardır ve bu araştırma da keşifsel bir yapıda ilerletilmiştir (Creswell, 2014, s. 186).

Bu araştırmada amaca yönelik örneklem seçim tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın problemi ve amacına uygun olarak katılımcılar ve araştırma sahası belirlenmiştir. Güdül’ün Tahtacıörencik Mahallesi’nde 11 yıla yakın bir kolektif üretim söz konusudur. TADYA çatısı altında birleşen bu kolektif içerisinde geçmiş yıllara dayalı agroekolojik üretimle ilgili eğitimler verildiği öğrenilmiştir. Bu sebeple araştırmanın merkezine Tahtacıörencik Mahallesi alınmış, çevre mahalleler de gezilerek agroekolojik üretim yapan üreticiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Karşılaştırmalı bir araştırma yapılması hedeflenmiştir. Her ay belirli aralıklarla görüşülmesi, bölgelerin tarımsal ve kültürel geçmişleriyle ilgili bilgi ve deneyim paylaşımlarına dahil olunması, ürünlerin sürece bağlı olarak değişimlerinin incelenmesi ve tarımsal üretime eşlik edilmesi hedeflendiği için katılımcı sayısı 14 ile sınırlı tutulmuştur. Bu temelde seçilen katılımcıların 10’u Tahtacıörencik, 2’si Karacaören, 1’i Yukarı, 1’i Yeşilöz Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Katılımcıların isimleri, araştırma içerisinde kişisel bilgileri gizli tutulacak şekilde farklı isimlerle kodlanarak aktarılmıştır¹. Metin içerisinde erkek katılımcılar “E” kadın katılımcılar “K” şeklinde ifade edilmiştir.

¹ Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri tablosu ektedir.

3.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Araştırmanın temelini nitel yöntem tekniklerine bağlı olarak geliştirilmiş, yarı yapılandırılmış bir mülakat soru formu oluşturmuştur. Görüşmelerin tamamında, katılımcılardan ses kaydı alınması adına onay alınarak, ses kayıt cihazı kullanılmıştır. En kısa görüşme 65, en uzun görüşme ise 124 dakika sürmüştür. Tüm görüşmeler toplamında 1206 dakikalık bir veri elde edilmiştir. Bununla birlikte ziyaretler esnasında katılımcılarla üretim süreçleri de takip edilmiştir ve üreticilerin uyguladıkları teknikler gözlemlenmiştir. Enformel görüşmeler esnasında etnografik gözlemler yapılmış, tam katılım sağlamak için özen gösterilmiştir. Sadece bir gözlemci olmaktan ziyade görüşme sonrasında çapa yaparak; bağ budamaya, tohum veya fide dikimine katılarak katılımcılarla üretim alanı içerisinde zaman geçirilmiştir.

Mart 2021’de başlayan ziyaretler Kasım 2021’e kadar aralıklar halinde devam etmiştir. İlk etapta tanışma ziyaretleriyle başlayan bu yolculuk devamında konaklamalı bir şekilde sürdürülmüştür. Çalışma kapsamında yöneltilen mülakat sorularının cevaplandırılmasına 2021 yılının haziran ayında başlanmıştır. Araştırma yarı yapılandırılmış mülakat sorularına verilen cevaplar ve agroekolojik tarım faaliyetlerinin doğrudan gözlemlenmesi ve öğrenilmesi eşliğinde zenginleştirilmiştir.

3.4. Veri Analizi

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra ses kayıtları analiz edilmek üzere deşifre edilmiş, bilgisayar aracılığıyla görüşmeler yazıya geçirilmiştir. Veriler ayıklanma sürecinde tekrar düzenlenmesi ve sınıflandırılması adına bölümlere ve parçalara ayrılmıştır. Bunun devamında uzun durumdaki veriler el ile kodlanarak temalara ayrıldıktan sonra bulgular bölümü içerisinde temaların anlamının yorumlanması sürecine geçilmiştir.

4. BULGULAR

Bulgular yedi ana başlık altında analiz edilmiştir. Birinci başlıkta katılımcıların olgusal verileri, toplanan veriler dahilinde özetlenmiştir. İkinci başlıkta katılımcıların çiftçi olma süreçleri yerel bilgi dinamikleriyle birlikte yorumlanmıştır. Üçüncü başlıkta katılımcıların agroekoloji kavramına yaklaşımına ve bu uygulamaların neler olduğuna odaklanılmıştır. Dördüncü başlıkta gıdaları tüketicilerle buluşturdukları dağıtım kanalları aktarılmıştır. Beşinci başlıkta ise katılımcıların gözünden tüketicilerin merak ettikleri ve agroekolojik uygulamalarla üretilen gıdalara dair tüketici görüşleri yorumlanmıştır. Altıncı başlıkta katılımcıların aile çiftçiliğinin ve yedinci başlıkta ise agroekolojik uygulamaların geleceğine yönelik değerlendirmeleri incelenmiştir.

4.1. Katılımcılara Dair Genel Veriler

Araştırmada çocuğu olmayan katılımcı bulunmamaktadır. 8 katılımcının 2, 3 katılımcının 3, 2 katılımcının 4 ve 1 katılımcının 5 çocuğu vardır.

Katılımcılar, mevcut koşullarda hanede yaşayan tüm kişilerin tarımsal üretime dahil olduklarını aktarmıştır. Katılımcılardan Güneş (K), evde yalnız yaşadığını; fakat hem köydeki akrabalarının hem de her hafta sonu Ankara’da ikamet eden çocuklarının ve torunlarının yanına gelerek üretime dahil olduğunu belirtmiştir. Hanede eşiyle birlikte yaşayan Doğan (E), Rüzgâr (E), Başak (K) ve Toprak (E) çocuklarının tatillerde geldiklerinde kendilerine üretimde yardım ettiklerini belirtmiştir. Tüm katılımcıların agroekolojik tarım uygulamalarını benimsediği ve aile çiftçiliği yaptığı belirtilebilir.

Katılımcıların kişisel aylık sabit gelirlerine bakıldığında; Irmak (K) ve Rüzgâr (E) haricinde diğer hanelerde en az bir kişiden gelen, çoğunlukla emekli maaşı olan, bir sabit aylık gelirin olduğu belirlenmiştir. Irmak (K) ve Rüzgâr (E) geçimini sadece tarımdan kazandıklarını belirtmiştir.

Katılımcılar arasında yüksek düzeyde borçlanma kaçınılmaz bir durum olarak yorumlanmaktadır. Öyle ki tüm katılımcılar geçmişte bir şekilde borçlandığını belirtmiştir. Borçlarını azaltabilmek veya sıfırlayabilmek için katılımcılar ihtiyaçlarından kısmak zorunda kaldıklarını, arabalarını veya hayvanlarını sattığını aktarmıştır. Meltem (K) ve Çınar (E) haricindeki katılımcılar hala ödedikleri eş-dost, banka veya kredi borcu olduğunu aktarmıştır.

Katılımcıların Gündül'deki yaşadıkları evlerinin mülkiyetine bakıldığında; arsa tapu sahiplerinin genel itibarıyla kayınpeder, kayınvalide, babaanne ve dede olduğu görülmektedir. Sadece Doğan (E), Çınar (E), Yıldırım (E) ve Toprak (E) yaşadığı yerin tapusunu kendi üstüne aldığını belirtmiştir.

Katılımcıların üretim yaptıkları arazilerin sahiplerine bakıldığında; çoğunun akraba veya tanıdıklar üzerine olduğu görülmektedir. Başak (K) haricindeki diğer katılımcılar hiçbir zaman toprak satın almamıştır. Başak (K), meyve yetiştirmek için yakın tarihte bir arazi satın aldığını belirtmiştir. Sadece Doğan (E) kendisine mirasla kalan toprakları üstüne alabildiğini ifade etmiştir. Diğer katılımcılar ise babadan veya dede, babaanne gibi akrabalarından kalan bu alanları bölüşmemiş; ama şu an için bakımlarını üstlenmiştir. En nihayetinde 2 kuşak öncesine dayanan tapu ortaklığı sebebiyle, görece çok büyük olmayan toprakların üzerinde dahi, birçok söz sahibinin bulunduğunu aktarmışlardır. Katılımcılar da haliyle üretim yaptıkları ve yaşadıkları arazilerin asıl sahibi olarak kendilerini göremediklerini eklemiştir. Bununla birlikte her yıl ettikleri arazi miktarlarının değişebildiğini belirtmiştir. Bu sebeple şu an parçalı bir şekilde ettikleri arazi miktarına bakıldığında; toplam ortalama 13 ile 60 dönüm arasında değiştiği belirlenmiştir.

Katılımcılar akraba dışında kalan tanıdıklarının arazilerini ise sözlü beyanlar doğrultusunda veya kendi ifadeleri ile "hatıra dayanarak" boş kalmaması adına ekim için kullandıklarını ifade etmiştir. Genelde yazılı bir sözleşmeye değil güven ilişkisine dayalı olan bu sistem hala devam etmektedir. Bu sebeple kiralama koşullarını belirten yasal sözleşmeler oluşturulmamaktadır. Arazi sahiplerinin ettikleri alan için çoğu zaman bir karşılık beklemediğini aktarmışlardır. Birkaç katılımcı ise ettikleri arazi karşılığında ürettikleri ürünlerden bir miktar veya hayvanları olanlar süt, yağ, hayvan gübresi gibi ürünler verdiklerini eklemiştir.

Katılımcıların Gündül'deki yaşam koşulları değerlendirmelerine bakıldığında; "doğa ile iç içe", "sessiz" ve "havası ile suyunun güzel" olduğu, "ne ekilirse ekilsin yetişebileceği" yorumlarının öne çıktığı belirlenmiştir. Bununla birlikte olumsuz ifadeler içerisinde, merkez mahalleleri hariç, ulaşımın ve sağlık ile market ihtiyaçlarını karşılayacak oluşumların kısıtlılığına da dikkat çeken katılımcılar olmuştur.

4.2. Geçmişten Günümüze Çiftçilik Süreçleri: Yerel Bilgi Dinamikleri

8 katılımcının hem annesi hem de babası ilkokul, 3 katılımcının ortaokul mezunudur. 1 katılımcının annesi ilkokul, babası lise mezunudur. 2 katılımcıdan ebeveynleri hakkında eğitim bilgisi alınamamıştır.

Güneş (K), Kumru (K), Çınar (E), Başak (K), Deniz (E), Yıldırım (E), Yıldız (K) ve Toprak'ın (E) ebeveynleri hep buldukları köyde yaşamıştır. Bu sebeple bu katılımcılar da bu köyde büyümüş ve yakın çevrelerinden veya ailelerinden görerek çiftçiliği öğrenmiştir. Irmak (K), Rüzgâr (E), Meltem (K)

ve Cemre (K) ise babalarının emekli olduktan veya işlerini bırakmak durumunda kaldıktan sonra köye yerleştiklerini belirtmiştir. Yine de bu katılımcılar da anneleri veya babaları sebebiyle köyle ve köydeki üretimle bağlarını hiçbir zaman koparmadıklarını aktarmıştır. Özetle, tüm katılımcıların küçükken kendilerinin gözlemedikleri, bir şekilde tecrübe ettikleri olaylar veya yakın çevrelerinden dinledikleri üretim hikayeleri gelecekteki üretimi sürdürme serüvenlerinde etkili olmaktadır. Katılımcıların çoğu kendi tabirleriyle “toprağın içerisinde” büyümüştür.

Araştırma içerisindeki bölgelerde birçok kişi satmasa dahi bahçesinde veya 2 ile 4 dönümlük alanlarda kendilerine yetecek kadar üretim yapmaya devam etmektedir. Burada söz konusu olan üretim ile tüketimin iç içe girmesi; üreticilerin ürettiklerini kendi ve yakın çevresinin tüketimi için kullanmasıdır. Bazen kendi gıda ihtiyaçlarını karşıladığı ölçüde geriye kalanları ise satmaktadırlar. Katılımcılar da aslında yıllardır akrabalarının kendilerine yetecek kadar üretim yaptıklarını aktarmıştır. Enformel sohbetlerde katılımcılar tarafından ev hanımı olduğu belirtilen annelerin birçoğunun aslında tarım ve hayvancılıkla bir şekilde uğraştığı öğrenilmiştir. Yine de katılımcıların kendi beyanları esas alınmıştır². Örneğin Irmak (K) ve Rüzgâr'ın (E) anneleri hala hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Katılımcıların ne tür ürünler yetiştirdiklerine bakıldığında; tüm katılımcıların biber çeşitleri, patlıcan, salatalık, domates, fasulye, kuru ve yeşil soğan, sarımsak, kabak gibi ürünler yetiştirdiği görülmektedir. Bununla birlikte çilek, mısır, balkabağı, kavun, karpuz, patates gibi ürünleri yetiştirdiğini aktaran katılımcılar da çoğunluktadır. Tamamen tek tip üretimin asla söz konusu olmadığı ve katılımcıların karışık ekim tekniğinden yararlandıkları bu noktada belirtilebilir. Bu sebeple katılımcıların üretim alanlarına yapılan ziyaretlerde bütün tarlalarda aynı anda birden fazla türde ürün yetiştirildiği gözlemlenmiştir. Yeşillikler her daim olabildiği için mahallelerde fazlasıyla yeşillik bulmak da mümkündür.

Bazı katılımcıların tohumdan bazılarının ise ürünlerini fideden yetiştirdiği gözlemlenmiştir. Örneğin, Tahtacıörencik Mahallesi'nde tanınan aileler fide yapmakta; diğer üreticiler fideleri o ailelerden temin etmektedir. Tabii ki fideleri yetiştirenlerin bilinmesi çok önemlidir; çünkü katılımcıların da ifade ettiği gibi doğallık tohumdan başlamaktadır. Fide haline getirilen tohumun cinsinin ne olduğunu, fide yetiştiricilerinin de bilmesi ve fideyi satın alan kişiye aktarması gerekmektedir.

4.3. Agroekolojik Uygulamaları Tercih Nedenleri: Üretici Değer ve Motivasyonları

Katılımcılardan agroekoloji kavramını birkaç kelimeyle tanımlamaları istenmiştir. En çok karşılaşılan tabirler; “gübre veya kimyasal ilaç kullanılmadan yapılan”, “doğal”, “hormonsuz”, “doğa dostu bir tarım” olmuştur. Bazı katılımcılar da bu sistemi agroekoloji kavramıyla değil de organik, doğal veya ekolojik tarım olarak bildiklerini eklemiştir. Katılımcılar agroekolojik uygulamaların, geçmişten sürdürülen tarım yöntemlerine benzediğini aktarmıştır. Ayrıca katılımcıların pek çoğu bu yöntemleri büyüklerinden dinleyerek, okuyarak, gözlemleyerek veya deneme-yanılma yöntemleriyle geliştirdiklerini ifade etmiştir.

Katılımcılardan 5'i daha önce hiç tarım ilacı veya zirai gübre kullanmadığını belirtmiştir. Bu katılımcılar özellikle ailelerinden öğrendikleri yöntemleri devam ettirdiklerini aktarmıştır. Katılımcılardan 6'sı çiftçilik süreçlerinin bir döneminde kimyasal tarım ilaçlarına başvurduğunu ifade etmiştir. Bu katılımcılar agroekolojik uygulamaların özellikle çiftçiler için ekonomik açıdan uygulanabilir ve sürdürülebilir bir yaklaşım olduğunu öğrendikten sonra bu yöntemleri kullanmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin Deniz (E), agroekolojik tarım yöntemlerine geçiş sebebinin “ben uygulama

² Katılımcıların ebeveynlerinin meslekleri bilgisi ekteki tablodadır.

bahçemde çilek yetiştirmeyi düşünüyordum, hatta ekim. Çilek neyi sever, potasyumu ve fosforu sever. Ziraatçıyı aradım, bir gübremiz var dedi. Fiyatını sordum 150 TL dedi, o gün için de güzel para. Dedim ben 150 lira vereceğime bir çuval gübreye benim 10 kilo çilek satmam lazım. Dedim ben bunu doğal yollarla nasıl çözerim. Fosfor ve potasyum neyde çok diye Google'dan baktım, meşe külü çıktı karşıma, öyle doğal yolları tercih etmeye başladım. Böylelikle agroekolojik tarıma adım attık" şeklinde açıklamıştır. 3 katılımcı ise hiçbir zaman tarım ilacı kullanmasalar dahi özellikle bir dönem ekin ve arpa üretimi için zirai gübre kullandıklarını eklemiştir. Özetle, şu an tüm katılımcılar agroekolojik uygulamalara uygun bir tarımsal üretimi sürdürmektedir.

Özellikle doğa dostu olduğu, küçük ölçekli aile çiftçiliğini desteklediği, tarımda ürün çeşitliliğine ve atalık tohumlara saygılı olduğu ve ekonomik açıdan sürdürülebilir görüldüğü gerekçeleriyle sonradan agroekolojik tarım yöntemlerini kullanmaya başlayan katılımcılar yoğunluktadır. Bu katılımcılara önceden uyguladıkları tarım yöntemleri ile agroekolojik uygulamalar arasında fark görüp görmedikleri sorulduğunda; tüm katılımcılar fark olduğunu belirtmiştir. Ne gibi farklılıklar gözlemledikleri sorulduğunda ise özellikle agroekolojik yöntemlerle üretilen ürünler için "her şeyin tadını alıyorsun", "kokusu ve yemesi güzel oluyor", "dökümü az oluyor; ama lezzetli oluyor", "hem doğaya hem maddi yönden bize faydalı" şeklinde cevaplar alınmıştır. Tüm katılımcılar kendi ifadeleriyle agroekolojik tarım uygulamalarının "doğal", "lezzetli", "sağlıklı", "temiz" üretim yöntemlerini içerdiğini belirtmiştir.

Katılımcılar, üretimde kimyasal bir madde kullananları gördükleri zaman konuştuklarını, başarılı sonuçlar aldıkları üretim yöntemlerini üreticilere anlattıklarını aktarmıştır. Bu temelde, doğrudan aynı ilkeleri barındırmasa da "çiftçiden çiftçiye öğrenme" (*Campesino a Campesino*) yaklaşımının bu bölgelerde işlediği gözlemlenmiştir. Çiftçiden çiftçiye öğrenme sayesinde toprağın ve suyun korunmasından uygun tohum seçimiyle doğal haşere yöntemine kadar birçok bilgi ve deneyim çiftçiler arasında aktarılabilir. Bu temelde, doğrudan aynı ilkeleri barındırmasa da "çiftçiden çiftçiye öğrenme" (*Campesino a Campesino*) yaklaşımının bu bölgelerde işlediği gözlemlenmiştir. Çiftçiden çiftçiye öğrenme sayesinde toprağın ve suyun korunmasından uygun tohum seçimiyle doğal haşere yöntemine kadar birçok bilgi ve deneyim çiftçiler arasında aktarılabilir.

Katılımcıların kullandıkları agroekolojik tekniklere baktığımızda ağırlıklı olarak büyükbaş, tavuk ve solucan gübresi kullanımıyla birlikte ısırgan gübresi kullanımına da rastlanılmıştır. Asla zirai gübre kullanmadıklarını belirten katılımcılar kendi hayvanlarının gübrelere kullanmaya özen gösterdiklerinin altını çizmiştir; çünkü hayvanların antibiyotik kullanımı, suni yem ile beslenmesi, meralarda gezmemesi vb. gibi durumlar gübreyi etkilemektedir. Ayrıca bitkiler besinlerini topraktan aldıkları için sağlıklı bitkiler yetiştirmek adına toprağı beslemek gerekmektedir. Toprak besleme işlemi hayvan gübresi, sıvı gübre, kompost veya baklagil ekimi ile sağlanabilmektedir (Ertürk, 2021, s. 116). Katılımcılar buna da dikkat etmektedir.

Haşere yönetimi için bazı katılımcılar patates ve patlıcan böceklerini elleriyle topladıklarını ve fasulye böceğinin sardığı dalı koparıp atıklarını aktarmıştır. Bununla birlikte Arap sabunu, sirke, sarımsak ve pul biber gibi karışımlarla ev yapımı böcek ilacı yaparak müdahale ettiklerini belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Ayrıca meşe külü kullandıklarını da belirtmişlerdir. Toprak besini olarak kullanıldığını öğrendikten sonra meşe külünü kullanmaya başladıklarını belirten katılımcılar, meşe külünün hem topraklarını potasyum yönünden beslediğini hem de haşere kontrolünü sağladığını aktarmıştır. Biyolojik tabanlı haşere yönetimi için kadife çiçeği veya aynısafanın önemi büyüktür. Bu yöntemi de kullanan katılımcılar, yararlı böcekleri bu şekilde koruyabildiklerini ifade etmiştir. Hem yabancı ot kontrolü hem de topraktaki nem ile sıcaklığı korumak için örtü bitkileri ve malçlama tekniğini kullanan katılımcılar da vardır.

Bitki hastalıklarından koruyan bordo bulamacının, bakır sülfat ve kireç karışımından yapıldığı için birtakım riskler barındırdığı tartışılrsa da organik tarım içerisinde kullanımı oldukça yaygındır. Son olarak zirai ilaç kullanmadığını ifade eden katılımcılardan bazıları ürünlerini yetiştirirken bordo bulamacına ve yine riskleri olduğuna dair araştırmaları yapılan, kükürt ile kireç karışımından oluşan güllüci bulamacına başvurduklarını eklemiştir.

Kısa vadeli çözümler yerine uzun vadede düşünerek; toprağın, havanın ve suyun zarar görmesini önlemek adına kullandıkları bu teknikler dahilinde ürünleri yetiştirirken karşılaştıkları birtakım zorluklar da vardır. Katılımcılar bu karşılaştıkları durumlara doğrudan “zorluk” demeseler de özellikle hava koşullarının kendilerini etkilediğini aktarmışlardır. Bu durum küresel çapta yaşanan iklim krizleriyle ilişkilidir. Haliyle üretim teknikleri ne olursa olsun hava koşullarının üretimi doğrudan etkilemekte olduğu da unutulmaması gereken bir durumdur.

4.4. Gıda Dağıtım Kanalları: Dağıtımda Şeffaflık Olgusu

Tüketici ile üretici arasındaki mesafeli zinciri ortadan kaldıran birçok doğrudan dağıtım ve satın alma seçeneği bulabilmek mümkündür. Katılımcıların ürettiği ürünleri nerelerde sattığına bakıldığında, genel itibarıyla aracısız satış kanallarını tercih ettikleri görülmektedir. Satış kanallarının sosyal medya ve web sitesinden gelen siparişler; üretici pazarları, köy içerisindeki tüketicilerin talepleri ve çiftlik ziyaretleri gerçekleştiren, köy dışından gelen tüketicilerin kendilerinin toplayabildiği çiftlik içi doğrudan satış olduğu belirlenmiştir.

Bireysel dağıtım söz konusu olduğunda katılımcıların ürünleri taşırken ortaya çıkabilecek maliyetleri göz önüne almaları gerekmektedir. Ayrıca gıda dağıtım ağları içerisinde kolektif bir şekilde hareket etmenin çevre sağlığı, lojistik ve finans kadar pazarlama konusunda da üreticilere kolaylık sağladığının altı çizilmesi gerekmektedir. Bu sebeple üretimde olduğu kadar dağıtımda da yardımlaşma ve kolektiflik önemlidir. Bu temelde yöntem kısmında da ifade edilen, özellikle Tahtacıörencik Mahallesi’ndeki üreticilerin bir kısmını içerisinde barındıran TADYA üyeleri ürünlerini tek pakette, kolektif bir yapı içerisinde tüketiciye ulaştırdıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan 9’u TADYA üyesidir. Araştırma kapsamındaki diğer mahallelere baktığımızda ise bireysel dağıtım söz konusudur.

Birçok katılımcı alternatif gıda dağıtım kanallarının tanınırlığının sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Katılımcıların ifadesinden hareketle, “oluşan çevremiz dahilinde satıyoruz, onlar birbirlerine söylüyor” şeklinde bir tanınırlık sağlanabilmesi için tanıtımların yapılması çok önemlidir. Haliyle üreticiler kadar tüketicilere de bu satış kanallarının önemini aktarılması gerekmektedir. İstikrarlı ve kalıcı bir ağ oluşturmak, üreticilerin ürünlerini satmakta zorlanmalarını ve böyle bir endişeye kapılmamaları anlamına gelmektedir.

4.5. Katılımcıların Gözünden Agroekolojik Tekniklerle Üretilen Gıdaya Merak: Üretici ve Tüketici Arasındaki Bağ

Katılımcıların çoğu bir gıdanın sağlıklı ve güvenilir olduğunu “kokusundan”, “tadından”, “eğriliğinden”, “küçüklüğünden”, “renginden” anlayabildiklerini ifade etmiştir. Kendi ürünleriyle kıyaslayarak bu bilgileri edindiklerini belirttikleri için diğer ürünlerin “makeden çıkmış gibi aynı”, “çok parlak”, “aşırı büyük”, “tatsız” olduklarını; “hemen çürüdüklerini” eklemiştir. Bu sebeple ne yediğimizi bilmemiz için gıdaları yerinde tanımamız oldukça önemlidir. Bu noktada şeffaflık devreye girmektedir. Katılımcılar, tüketicilerin gelip üretim alanlarını ziyaret edebildiklerini, gözlem yapabildiklerini ve yüz yüze etkileşim gerçekleştirerek sorular sorabildiklerini belirtmiştir. Özetle,

üretimin içerisinde olmayan bir tüketici olarak gıdanın sağlıklı ve güvenilir olduğunu nasıl anlayacağımızın bilgisini, üreticinin kendisiyle etkileşim içerisine girerek öğrenebilmemiz bu sistem içerisinde mümkündür.

Katılımcılar, kendilerinden alışveriş yapan tüketicilerin üretim aşamalarını oldukça fazla merak ettiğini aktarmıştır. Kendilerine en çok gelen sorular “ne kadar doğal”, “atalık tohum mu hibrit mi kullanıyorsunuz”, “yerli mi”, “gübre veriyor musunuz”, “ilaç kullanıyor musunuz” şeklindedir. Süt, peynir ve yoğurt gibi ürünler satan katılımcılar da kendilerine “antibiyotik kullanıyor musunuz”, “hayvana ne veriyorsunuz”, “inekler ağırda mı bekliyor dışarı mı çıkıyor”, “peyniri ve sütü nasıl yapıyorsunuz” gibi soruların yöneltildiğini belirtmiştir. Bu meraklarını gerek üretim alanlarını ziyaret ederek gerekse telefonla arayarak yönelttikleri sorular ile gidermektedirler. Bununla birlikte araştırma süresi boyunca da birçok tüketicinin üretim alanı ziyaretlerine şahit olunmuştur. Katılımcılar artık tüketicileriyle “satıcı-müşteri” ilişkisinden öte olduklarını aktarmıştır.

Katılımcılara, tüketicilerin kendilerini niçin tercih ettikleri sorulduğunda, ürünlerinin “kaliteli”, “temiz”, “lezzetli”, “taze”, “doğal” olduğunu belirtmişlerdir. Bu ifadelerin tüketiciler tarafından geri bildirimlerle kendilerine ulaştığını eklemiştir. Tüketicilerin, katılımcıların ürünlerini aldıktan sonra oldukça fazla olumlu geri dönüşte bulduklarını, çoğunlukla teşekkür etmek ve memnuniyetlerini dile getirmek için aradıklarını belirtmişlerdir. Üretici ve tüketici arasındaki bu etkileşim üreticileri de olumlu yönde etkilemektedir. Bu geri dönüşler sayesinde katılımcılar daha çok üretim yapmak ve üretimlerini tüketicilerin görüşlerine göre şekillendirmek istediklerini eklemiştir. Ayrıca katılımcılar, çok olmadığını belirtmekle birlikte, olumsuz geri bildirimler sonrasında da müşteri memnuniyeti adına para iadesi veya yeniden ürün gönderimi yaptıklarını da aktarmıştır.

4.6. Aile Çiftçiliğinin Dünü, Bugünü ve Yarını Üzerine Değerlendirmeler: Biriktirilmiş Deneyimlerin Geleceği

Araştırmanın diğer odağını, yerel gıda üreticileri olan aile çiftçilerinin geleceği oluşturmaktadır. Aile çiftçiliği tanımı itibarıyla aile temelli tüm tarımsal ve ormancılık faaliyetlerini içermektedir. Katılımcılarla birlikte kalınan süre zarfındaki alınan notlardan hareketle hem kamusal hem de üretim alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin hâkim olduğu belirlenmiştir. Köyler içerisinde gerçekleştirilen toplantılara kadın ve erkek üreticilerin hepsi katılım sağlamaya çalışmaktadır. Toplantı sırasında herkes eşit miktarda söz hakkı alabilmektedir. Üretim sahasında da bu birliktelik devam etmektedir. Katılımcılar hanedeki herkesin gerek fide dikme, çapa yapma gerekse ürün toplama veya işleme süreçlerinde üretime bir şekilde dahil olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılara çocuklarının çiftçilik mesleğini sürdürmelerini isteyip istemedikleri sorulduğunda; özellikle tüm katılımcılar meslekten ziyade kendileri üretimi bıraktıktan sonra çiftliklerine sahip çıkıp, üretime devam etmelerini istediklerini dile getirmiştir; fakat ilk önce başka meslek sahibi olmalarını istediklerini belirtmişlerdir. Rüzgâr (E), Başak (K) ve Yıldırım (E) hariç, katılımcılar aile içerisinde en az bir üyenin tarımsal gıda üretimine ilgili olduğunu, araştırmalar yaptığını ve bu üyelerin üretimi sürdürmek isteyeceklerini düşündüklerini aktarmıştır. Bu 3 katılımcı ise çocuklarının hiçbir zaman köye dönmek istemeyeceğini, herkesin artık kurulu düzeninin olduğunu belirtmiştir. Bu katılımcılar ayrıca çiftçilik mesleğinin zor olduğunu, değer görmediğini, bedene dayalı olduğunu ve topraktan para kazanmanın zor olduğunu aktarmıştır.

Katılımcılara bugüne kadar üretim yapmaktan hiç vazgeçmeyi düşünüp düşünmedikleri de sorulmuştur. Bulgular arasında Rüzgâr (E), Deniz (E) ve Toprak (E) hariç, katılımcıların hiçbir zaman üretimden vazgeçmeyi düşünmediği belirlenmiştir. “Dönemsel yorgunluklardan” ve ürünlerini

pazarlayamama endişesinden dolayı Rüzgâr (E), ara ara üretimden vazgeçmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Toprak (E) da ürünlerinin pazar değerini bulamadığını, emeklerinin karşılığını alamadığını belirterek her sene vazgeçip baharda tekrar “kendini tutamayıp” üretime başladığını ifade etmiştir. Deniz (E) ise yaptığı işin karşılığını “manevi” anlamda alamadığı, onu destekleyeninin olmadığı için bir dönem bırakmayı istediğini aktarmıştır. Ne var ki tüm katılımcılar şu an için üretime devam etmektedir ve aile çiftçiliğini sürdürmek için çabalamaktadır. Buldukları bölgeyi terk etmek istemediklerini ve bu işi artık meslekleri olarak gördüğünü aktaran katılımcıların bazıları “toprakla uğraşmasını çok sevdiği” bazıları ise “bu saatten sonra şehirde bir hayat sürdürebileceğini düşünemediği” için üretimi devam ettirdiğini aktarmıştır. Katılımcılar, köy yerinde herkesin satmasa dahi bir şekilde üretim yaptığını dile getirmiştir. Bu sebeple çevrelerindeki herkesin aile çiftçiliği yaptığını, belirli bir yaşa gelmiş insanların dahi “alışkın olduğu için” üretimi bırakmadığını eklemiştir.

4.7. Agroekolojik Uygulamaların Geleceğine Yönelik Değerlendirmeler: Sürdürülebilir Bir Tarımsal Gıda Sistemi Arayışı

Bu son bölümde ise katılımcıların agroekolojik uygulamaların geleceğine yönelik görüş ve önerilerine odaklanılmıştır. İlk etapta katılımcılara güvenilir ve sağlıklı gıdalara sürekli erişimleri olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcılar, gıda ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü kendi ürettikleri ürünlerden karşılayabilmektedir. Elbette ki dışarıya bağımlı oldukları durumlar ve almaları gereken gıdalar da vardır. Tahtacıörencik Mahallesi’nde yaşayan katılımcılar, geçmişe kıyasla çevrelerinde agroekolojik uygulamaların yaygınlaşmaya ve bu uygulamalarla üretilen ürünlerin satışının artmaya başlamasıyla sağlıklı ve güvenilir gıdalara erişimlerinin kolaylaştığını aktarmıştır. Tahtacıörencik Mahallesi dışındaki bölgelerde üretimlerini gerçekleştiren katılımcılar sadece kendi yetiştirdikleri gıdalara güvendiklerini aktarmışlardır. Bu bölgelerdeki katılımcılar eğer üretim yapmazlarsa gıda güvencesizliğiyle karşı karşıya kalabilecekleri şeklinde bir yorum getirmişlerdir.

Agroekolojik uygulamaların yaygınlaştırılması için nelerin yapılması gerektiği sorulduğunda; en çok kullanılan ifadelerin eğitim ve tanıtım olduğu belirlenmiştir. Eğitim noktasında, üreticiler ve tüketiciler arası etkileşimler, seminer, toplantı veya kurslar, internet veya televizyon üzerinden uzman yayınları, üreticiler arası üretim alanları içerisinde gözlemleyerek öğrenme öne çıkan ifadeler arasındadır. Tanıtım noktasında ise festival veya çiftlik gezileri ile üreticilerin tanınırlığının artırılması, aracısız dağıtım kanallarının önünün açılması, üretici pazarlarının çoğaltılması, tüketicilerle üreticilerin buluşabileceği ağların yaygınlaştırılması öne çıkan ifadelerdir.

Katılımcıların agroekolojik uygulamaların geleceğine yönelik görüşlerine bakıldığında; bu uygulamaların gelecekte sürdürüleceğini düşünen katılımcıların sayısının 10 olduğu belirlenmiştir. Diğer 4 katılımcı ise yine kendileri gibi üreticilerin bu üretime devam edeceğini; fakat diğer yöntemleri kullanıp gelecekte agroekolojik yöntemleri seçecek üretici sayısının çok fazla artış göstermeyeceğini düşündüklerini belirtmiştir. Yine de bu bulgulardan hareketle, kolektif üretim gerçekleştiren katılımcıların, çevresini örnek göstererek agroekolojik uygulamaların geleceği adına daha olumlu ifadeler kullandığı çıkarımı yapılabilir.

Çelen’in (2021, s. 86) ifade ettiği gibi çiftçilerin bu değişim ve dönüşümün sürdürülebilirliği adına anahtar bir rolü vardır; fakat bu dönüşümü tek başlarına sırtlayıp yaygınlaştırmaları ve sürdürülebilirliğini sağlamaları da zor olacağı için ekonomik, sosyal, yasal ve teknik engellerin üstesinden gelmek için tüm tarafların seferber olması gerekmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Girdi yoğun üretim sistemlerinin hem çiftçilerin bütçesini zorladığı hem de çevre sağlığını olumsuz etkilediği artık bir gerçektir. Öyle ki üreticilerin mevcut tarımsal gıda üretimine bu kadar alıştırmışken, doğrudan bir dönüşüm gerçekleştirerek yeni bir tarımsal üretim modeline geçmeleri zor olacaktır. Araştırma boyunca katılımcılar haricindeki görüşülen birçok üreticiden ilaçsız ve gübresiz üretimden verim elde edilemeyeceğine ve hatta böyle bir üretimin gerçekleştirilemeyeceğine dair görüşler alınmıştır. Bu düşünceye alıştıran üreticileri de kapsayacak dönüşüm stratejilerinin ortaya koyulması gerekmektedir. Öyle ki üreticilere korumalı toprak işleme, karışık ekim, malçlama, kompost, entegre zararlı mücadelesi gibi agroekolojik uygulamaların varlığına dair bilgilendirmelerde bulunulmalıdır. Özellikle çiftçiden çiftçiye öğrenme modelleri geliştirilerek agroekolojiyi bir yaşam biçimi olarak gören, bilgi ve deneyimlerini aktarmak isteyen üreticilerin birikimlerini diğer üreticilerle paylaşabileceği platformlar organize edilmelidir.

Agroekolojik tarım uygulamaları ile geçmişten getirilen yerel bilgi dinamikleri ve üretim teknikleri arasında önemli bağlar vardır. Nitekim kendi kendini kontrol edebilen bir tabana sahip olan köylü tarımı, yıllardır benzer yöntemler ile sürdürülmüştür. Özellikle önceden kimyasal ilaç ve zirai gübre kullanan üreticiler, girdi yoğun yöntemlerden agroekolojiye geçiş aşamasında bunu geçmişten getirdikleri yerel bilgi dinamikleri ile sağladıklarını belirtmiştir.

Toprak da insan vücudu gibidir. Tek tip beslenme şekli ile bağışıklık sistemimizin riske girdiğini gözlemleyebileceğimiz gibi monokültürle topraktaki hastalıkların arttığı, toprağın canlılığını yitirdiği anlaşılabilir. Araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle katılımcıların üretim alanları içerisinde tek bir ürün türü yetiştirmek yerine, farklı türleri bir arada yetiştirmeyi tercih ettiği gözlemlenmiştir. Ayrıca polikültür sayesinde üreticilerin hem hane üyelerine hem de tüketicilere yetecek kadar ürün çeşitliliği sağlayabildiği de gözlemlenmiştir.

Katılımcı güvence sistemi sayesinde üreticiler ve tüketiciler birbirlerini tanıyabilmekte; tüketiciler denetim ve kontrol ile hem yediği besinin üretim noktasını bilmekte hem de gelecekte de böyle gıdaların üretiminin süreceğinin ve güvenilir gıdaya erişiminin güvencesini alabilmektedir. Katılımcılar arasında da rastlanılan kolektif üretim ve dağıtım, katılımcı güvence sistemi içerisinde oldukça önemlidir. Diğer yandan bulgular dahilinde katılımcıların, tüketicilerle bu sistem sayesinde güven ilişkisi kurdukları ve sertifika sisteminin bürokratik ve mali yükünün altına girmedikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların aktarımlarından hareketle, tüketiciler çiftlik içi doğrudan satış kanallarını kullanıp ürünleri dalından topladığı zaman, gıdanın güvenilir olduğundan daha çok emin olmaktadır.

Tüketiciler agroekolojik tekniklerle üretilen ürünleri daha çok talep etmeli; agroekolojik tarım ve gıda sistemini ve bu tarımı sürdüren üreticileri özellikle örgütlü ve gıda toplulukları dahilinde desteklemelidir. Bu konu elbet ki bireysel olarak ele alınmasının ötesinde medya, sivil toplum kuruluşları ve belediyelerce de desteklenmelidir. Doğanın tahribatının önüne hem yerel hem ulusal hem de uluslararası önlemlerle geçilmesi gerekmektedir.

Agroekolojik ürünlerin üretiminin arttırılması kadar bu ürünlerin tüketicilere erişiminin sağlanması da önemlidir. Araştırma bölgesinde satışlar arttıkça agroekolojik yöntemlere geçiş yapan kişilerin arttığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların pek çoğu eskiden bu kadar fazla sebze üretimi olmadığını, herkesin kendine yetecek kadar ürettiğini, şimdi ise artan satış kanalları ile daha çok üreticinin eklendiğini belirtmiştir. Bu sebeple üreticilere doğrudan satışlarını gerçekleştirebilecekleri başka pazar fırsatları sunulmalıdır. Ayrıca hem katılımcıların agroekolojik üretimi sürdürebilmeleri

hem de yeni üreticileri doğa dostu üretim yöntemlerine teşvik etmek adına finansal desteklerin sağlanması da gerekmektedir. Tekrar belirtmek gerekirse uzun vadeli sürdürülebilir bir tarımsal gıda sistemi sosyal, politik ve ekonomik dönüşümleri içermelidir.

En nihayetinde herkesin doğaya yabancılaşması halinden sıyrılıp, doğa ile olan bu sistematik hareketini tekrar hatırlaması gerekmektedir. Gıda ve tarım tartışmalarının içerisinde agroekoloji kavramının daha çok ön plana çıkarılması önemlidir. Hem tarımsal gıda sistemlerinde agroekolojinin yeri ve öneminin anlaşılabilmesi hem de agroekolojik uygulamalarla yakından ilişkili olayları ve kavramları çözümlenebilmek adına sahaya gidilmesi ve disiplinlerarası, uzun dönemli incelemelerin yapılması önerilmek istenmiştir.

TEŞEKKÜR BEYANI

Çalışma sürecinde sağlamış olduğu destekleri için değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Erhan AKARÇAY'a teşekkür ederim.

EKLER

EK-1: Katılımcıların Demografik ve Sosyo- ekonomik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Annesinin Mesleği	Babasının Mesleği
Doğan	58	Erkek	Lisans	Evli	4	2	Ev hanımı	Esnaf
İrmak	28	Kadın	Lise	Evli	2	5	Ev hanımı	Esnaf
Rüzgâr	43	Erkek	Ortaokul	Evli	2	2	Ev hanımı	Esnaf
Meltem	47	Kadın	Ortaokul	Boşanmış	2	4	Ev hanımı	İşçi
Cemre	59	Kadın	İlkokul	Dul	2	2	Ev hanımı	İşçi
Güneş	60	Kadın	İlkokul	Dul	2	1	Çiftçi	Marangoz
Kumru	56	Kadın	İlkokul	Evli	2	4	Çiftçi	Çiftçi
Çınar	59	Erkek	İlkokul	Evli	3	4	Çiftçi	Çiftçi
Damla	45	Kadın	Lise	Evli	2	4	Özel sektör	Özel sektör
Başak	64	Kadın	İlkokul	Evli	5	2	Ev hanımı	Arabacı ³
Deniz	41	Erkek	Lise	Evli	4	6	Ev hanımı	Memur
Yıldırım	59	Erkek	İlkokul	Evli	2	2	Çiftçi	Çiftçi
Yıldız	45	Kadın	İlkokul	Evli	3	3	Çiftçi	Çiftçi
Toprak	57	Erkek	Lise	Evli	3	2	Ev hanımı	Esnaf

³ Dağdan araba ile odun toplayıp satmak

KAYNAKÇA

- Altieri, M. A. (2008a). Agroecology: Environmentally Sound and Socially Just Alternatives to the Industrial Farming Model. Encyclopedia of Life Support Systems Part-1. Retrieved from <http://agroeco.org/wp-content/uploads/2011/02/AltieriAlternatives-to-industrial-model-part-1.pdf>
- Altieri, M. A. (2008b). Agroecology: Environmentally Sound and Socially Just Alternatives to the Industrial Farming Model. Encyclopedia of Life Support Systems Part-2. Retrieved from <http://agroeco.org/wp-content/uploads/2011/02/AltieriAlternatives-to-industrial-model-part-2.pdf>
- Altieri, M. A. (2009). Agroecology, Small Farms, and Food Sovereignty. *Monthly Review*, 61, 102-113.
- Altieri, M. A., Letourneau, DK., & Davis, JR. (1983). Developing Sustainable Agroecosystems. *BioScience*, 33(1), 45-49.
- Amekawa, Y. (2011). Agroecology and Sustainable Livelihoods: Toward an Integrated Approach to Rural Development. *Journal of Sustainable Agriculture*, 35, 118-162.
- Bookchin, M. (1994). *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*. (Çev: A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Caiazza, R., & Volpe, T. (2012). The Global Agro-food System From Past to Future. *China-USA Business Review*, 11(7), 919-929.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (Çev Ed: S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çelen, E. (2021). Agroekoloji: Başka Bir Tarım Mümkün. In T. Özkaya, M. Yıldız, F. Özden, & U. Kocagöz (Haz.), *Agroekoloji ve Döngüsel Tarım* (s. 78-86). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çelik, Z. (2016). Gıda Toplulukları ve Aracısız Ürün Ağı Analizi. *Meyve Bilimi, Özel Sayı (Sempozyum)*, 26-32.
- Ericksen, PJ. (2008). Conceptualizing Food Systems for Global Environmental Change Research. *Global Environmental Change*, 18(1), 234-245.
- Ertürk, B. (2021). Agroekoloji: Başka Bir Tarım Mümkün. In T. Özkaya, M. Yıldız, F. Özden, & U. Kocagöz (Haz.), *Bitkisel Üretimde Agroekolojinin Temelleri ve Birkaç İpucu* (s. 114-122). İstanbul: Metis Yayınları.
- Eryılmaz, Ç. (2017). Sosyal Bilim Paradigmaları Çerçevesinde Çevre Sosyolojisinin Kuramları ve Kavramları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 159-174.
- Ferguson RS., & Lovell ST. (2014). Permaculture For Agroecology: Design, Movement, Practice, and Worldview. A Review. *Agronomy for Sustainable Development*, 34, 251-274.
- Gliessman, S. (2011). Agroecology and Food System Change. *Journal of Sustainable Agriculture*, 35(4), 347-349.
- Gliessman, S. (2020). Confronting Covid-19 with Agroecology. *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 44(9), 1115-1117.
- Gliessman, S. (2021). Transforming the Food System: What Does it Mean? *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 45(3), 317-319.

- Hatanaka, M., & Busch, L. (2008). Third-Party Certification in the Global Agrifood System: An Objective or Socially Mediated Governance Mechanism? *Sociologia Ruralis*, 48, 73-91.
- Heinberg, R., & Bomford, M. (2016). *Tarım ve Gıdanın Dönüşümü*. (Çev: H. Doğrul). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Jones, A., & Ejeta, G. (2015). A New Global Agenda for Nutrition and Health: the Importance of Agriculture and Food Systems. *Bulletin of the World Health Organization*, 94, 228-229.
- Kebir L., & Torre A. (2013). Geographical Proximity and New Short Supply Food Chains. In L. Lazzeretti (Ed.), *Creative Industries and Innovation in Europe, Concepts, Measures, and Comparative Case Studies* (s. 194-211). N. York: Routledge.
- Kışlalıoğlu, M., & Berkes, F. (1995). *Çevre ve Ekoloji*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Koç, M. (2013). *Küresel Gıda Düzeni: Kriz Derinleşirken*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Kondoh, K. (2014). The Alternative Food Movement in Japan: Challenges, Limits and Resilience of the Teikei System. *Agriculture and Human Values*, 32(1), 143-153.
- Loconto, AM., Jimenez, A., Vandecandelaere, E., & Tartanac. F. (2018). Agroecology, Local Food Systems and Their Markets. *AGER: Journal of Depopulation and Rural Development Studies*, 25(2), 13-42.
- Marchetti, L., Cattivelli, V., Cocozza, C., Salbitano, F., & Marchetti, M. (2020). Beyond Sustainability in Food Systems: Perspectives from Agroecology and Social Innovation. *Sustainability*, 12(18), 1-24.
- Nizam, D. (2021). *Yeni Nesil Kooperatifler: Topluluk Aidiyet ve Yer-Temellilik*. İstanbul: Oğlak Yayınları
- Özkaya, T., & Özden F. (2021). Agroekoloji: Başka Bir Tarım Mümkün. In T. Özkaya, M. Yıldız, F. Özden, & U. Kocagöz (Haz.), *Agroekoloji: Bir Bilim, Bir Uygulama ve Bir Hareket* (s. 17-44). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sage, C. (2018). Agro-food systems. In N. Castree, M. Hulme, J. D. Proctor (Eds.) *Companion to Environmental Studies* (s. 486-490). UK: Routledge.
- Samoggia, A., Perazzolo, C., Kocsis, P., & Del Prete, M. (2019). Community Supported Agriculture Farmers' Perceptions of Management Benefits and Drawbacks. *Sustainability*, 11, 1-21.
- Shiva, V. (2012). *İyilerin Yanında: Çiftçi Haklarına Adanmış Bir Yaşam*. (Çev: Ç. Ekiz). İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Silici, L. (2014). Agroecology: What It is and What It has To offer. IIED issue paper. IIED, London <https://pubs.iied.org/pdfs/14629IIED.pdf>
- Sobal, J., Khan, LK., & Bisogni, C. (1998). A Conceptual Model of the Food and Nutrition System. *Social Science & Medicine*, 47, 853-863.
- Thompson, J., & Scoones, I. (2009). Addressing the Dynamics of Agri-food Systems: an Emerging Agenda for Social Science research. *Environmental Science & Policy*, 12(4), 386-397.
- Tittonell, P. (2015). Food Security and Ecosystem Services in a Changing World: It is Time for Agroecology. *Agroecology for Food Security and Nutrition Proceedings of the FAO International Symposium 18-19 September 2014, FAO*, s. 16-35.

- Uysal, K. Ö., & Bektaş, K. Z. (2016). Organik Tarımda Katılımcı Garanti Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği. 12. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi (25-27 Mayıs 2016), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi, s. 243-252.
- Wezel, A., Bellon, S., Dore, T., Francis, C., Vallod, D., David, C. (2009). Agroecology as a Science, a Movement and a Practice. A Review. *Agronomy for Sustainable Development*, 29, 503-515.
- Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifi (2020). İstanbul Nasıl Beslenir? Üretici Pazarları Odağında Alternatifler ve Olanaklar. İstanbul: Greenpeace. Retrieved from <https://www.greenpeace.org/turkey/raporlar/istanbul-nasil-beslenir-ureticipazarlari-odaginda-alternatifler-ve-olanaklar/>